

ВІРТУАЛЬНІ СТАНИ СВІДОМОСТІ В ОБРАЗНО-НАРАТИВНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ТРАНСКУЛЬТУРНОЇ ПРОЗИ

Присяжнюк Людмила Федорівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Ю. Ілленка, 36/1, Київ, Україна

У статті висвітлюється семантична і нарративна своєрідність образного відображення віртуального стану свідомості як психічного новоутворення, виникнення якого безпосередньо пов'язане з віртуалізацією новочасного суспільства. Віртуальний стан трактується як різновид змінених станів свідомості, що виникає під впливом довготривалого перебування у віртуальному середовищі та супроводжується якісними й кількісними змінами патернів свідомості, включно з трансформацією перцептивних і когнітивних моделей, переходом до нових способів категоризації та вербалізації внутрішнього досвіду. Зазначене явище розглядається у світлі лінгвопсихопоетики як нового текстоцентричного напрямку, зорієнтованого на вивчення лінгвальних особливостей художнього втілення психоемоційного досвіду, складних внутрішніх переживань, незвичайних станів свідомості, які не підлягають виключно логічному осмисленню і можуть маніфестуватися в художньому тексті шляхом образного кодування, зокрема словесними сенсорними образами та специфічними нарративними техніками й прийомами. Вивчення віртуальних станів свідомості на матеріалі сучасної транскультурної прози (а саме роману "Transmission" відомого британського письменника індійського походження Гарі Кунзру) дозволяє проаналізувати новий тип художнього образу – транскультурний. У статті зазначений тип образу розглядається як такий, що ґрунтується на способах образотворення, характерних для різних лінгвокультур. З метою розкриття лінгвальних, нарративних, а також лінгвопсихокультурних особливостей образного втілення віртуальних станів свідомості була використана низка методів дослідження, які поєднують традиційні (зокрема лінгво- та нарративно-поетологічний підходи) та новітні погляди на вербальну та нарративну площину художнього тексту. Залучення останніх уможливило розробку алгоритмів психосемантичного та психонаратологічного аналізу виокремлених фрагментів, які містять описи віртуальних станів. На основі психосемантичного аналізу пропонуються критерії ідентифікації цих станів у художньому тексті, встановлюється структура та реконструюється змістове наповнення транскультурного словесного образу. Психонаратологічний аналіз спрямований на з'ясування специфіки нарративних способів презентації глибини та інтенсивності занурення персонажа у віртуальні стани.

***Ключові слова:** лінгвопсихопоетика, психосемантика, психонаратологія, змінені стани свідомості, віртуальні стани, транскультурна проза, транскультурний образ.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Однією з визначальних рис сучасної цивілізації є високий рівень інформатизації, технологізації та соціальної мобільності. Ці процеси не лише охоплюють економічну сторону суспільного життя, але й мають значний вплив на розвиток соціально-культурної сфери. Внаслідок появи нових каналів і способів комунікації змінюються способи пізнання і представлення Себе та Іншого, розмиваються межі етнічної та мовної ідентичності. Ба більше, виникають нові форми ідентичності, зокрема «віртуальна», «транскультурна» тощо. Такі явища знаходять своє віддзеркалення і в художній творчості, маніфестуючись у зображенні новочасних феноменів суспільного і культурного життя, у появі нових підходів до конструю-

вання образного і нарративного простору тексту, а також у виникненні нових літературних форм (наприклад, дигітальна література) і напрямів (наприклад, транскультурна проза). Усе це обумовлює необхідність розширити проблематику вивчення художнього тексту та зосередитися на розробці нових методів філологічного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених проблемам вивчення образної та нарративної семантики художнього тексту, дозволяє виокремити низку важливих тенденцій. По-перше, потрібно зауважити зростання «психологічного» ухилу в поетологічних студіях, вплив якого є досить відчутним насамперед у дослідженнях нарративного простору сучасної художньої літератури з погляду репрезентації психологічних і психічних феноменів [5, 93–160; 11; 12; 13; 18]. Крім того, варто

зазначити значний інтерес сучасних науковців до лінгвокультурних [1; 17] і психологічних [9, 165–188] аспектів образотворення. Зважаючи на таку підвищену увагу до психологічних аспектів художнього образотворення, ми пропонуємо новий *лінгвопсихопоетологічний* підхід, зорієнтований на аналіз лінгвальних і наративних особливостей художнього зображення різноманітного психоемоційного досвіду, складних внутрішніх переживань, незвичайних станів свідомості тощо.

Звернення саме до художнього втілення віртуальних станів свідомості обумовлено підвищеною увагою до таких станів як психічного новоутворення дигітальної ери [2; 6; 7]. У межах психологічних досліджень це явище розглядається як різновид змінених станів свідомості [14], який виникає під час довготривалого занурення в інтернет-середовище [2; 6; 7] та має деструктивний вплив на взаємодію особистості з реальним світом.

У вивченні віртуальних станів у контексті транскультурної прози та відповідно транскультурного образного простору ми спираємося на праці, присвячені феномену «транскультура», у яких це явище трактується крізь призму віртуальної належності одного індивіда декільком культурам [10, 622–634], а також як новий тип мислення сучасної людини [16], що знаходить своє віддзеркалення в художній творчості [8]. У цьому зв'язку видається логічним розгляд особливостей художнього втілення віртуальних станів свідомості у світлі *лінгвопсихокультурології*, яка фокусується на психологічних категоріях крізь призму транскультурної (гібридної) художньої свідомості. Слід згадати, що схожий термін «психолінгвокультурологія» був відносно нещодавно введений у науковий обіг на позначення галузі філології, яка описує культурно-марковані феномени лінгвокогнітивної природи в нерозривному зв'язку з Homo Loquens [3, 18]. Ми вважаємо, що більш доцільно назвати такий підхід *лінгвопсихокультурологія* з метою зміщення центру уваги на лінгвістичні аспекти втілення психічних явищ у художньому тексті.

Формулювання мети і завдання статті.

Метою цієї статті є визначення специфіки втілення віртуальних станів свідомості в словесно-образній і наративній площинах художнього тексту.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки **завдань**:

1) запропонувати визначення поняття «віртуальні стани свідомості» в контексті художнього дискурсу;

2) розробити критерії ідентифікації таких станів свідомості в художньому тексті;

3) встановити специфіку образної репрезентації віртуальних станів з урахуванням психологічних і культурних параметрів образотворення;

4) визначити домінуючі тенденції оповідної актуалізації віртуальних станів свідомості.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Погляд на художній текст як на альтернативне джерело інформації про психоемоційний досвід, внутрішні переживання, стани свідомості, які не підлягають виключно логічному осмисленню та досить часто важко піддаються вербалізації, уможливило вивчення таких складних психічних феноменів, як-от змінні стани свідомості [15]. У світлі філологічної інтерпретації такі стани свідомості розглядаються як художнє втілення психосоматичних станів персонажа, який зображується в умовах, пов'язаних з редукацією чи зростанням нормального рівня зовнішньої або внутрішньої стимуляції психіки, що спричиняє якісні та кількісні зміни патернів квазісвідомості. Прикладами можуть слугувати художні описи стану персонажа під час створення чи сприйняття творів мистецтва, перебування в пустелі чи інших виснажливих природних умовах, зображення змін у психічних станах внаслідок сенсорної депривації або дії наркотичних речовин тощо. Загалом можна констатувати, що основний перелік змінених станів свідомості, які супроводжували людство на всіх етапах соціально-культурного розвитку, на сьогодні встановлений. Окрім того та існує значна кількість наукових праць, присвячених психофізіологічним параметрам таких станів [4]. Водночас відносно мало дослідженими є новий вид змінених станів свідомості – віртуальні стани. Останні спричинені проникненням віртуальної реальності в життя новочасної людини та з появою нової технологічної моделі свідомості [14, 222]. Проведені психологічні експерименти засвідчили, що довготривале занурення в інтернет-середовище спричиняє значні зміни в поведінці, психофізіологічних реакціях, емоційних станах тощо [2; 6; 7]. Таким чином, гіпотезою нашого дослідження є те, що зазначені зміни відображаються в образній і наративній семантиці текстових фрагментів, які описують такі стани.

Вибір роману популярного британсько-індійського письменника Гарі Кунзру «Transmission» зумовлений насамперед сюжетом цього твору, який розгортається навколо історії програміста, інтернет-залежного соціопата, для якого віртуальна реальність поступово витісняє реальний світ, що призводить до трагічних наслідків для всього світу. Крім того, обраний роман є прикладом транскультурної прози, що

дозволяє розкрити вербальні, нарративні й когнітивні характеристики втілення гібридної художньої ментальності в текстових фрагментах, які описують віртуальні стани свідомості.

Розглянемо детальніше психосемантичні та психонаратологічні параметри художнього втілення віртуальних станів свідомості:

“When you write code you are in control. You construct a world from first principles, drawing up the axioms that govern it, setting in motion the engines of generation and decay. Even in a computer environment designed by someone else you can relax, safe in the knowledge that you are engaged with a system that runs according to potentially knowable rules. From this perspective the real world possesses the paradoxical quality of not feeling real enough. Surely, of all things, reality ought to be transparent, logical. You should be able to unscrew the fascia and knew the circuitry inside” (1, 103).

Головний герой роману прагне зануритися в змінений стан свідомості, для того щоб втекти від проблем непередбачуваного для нього реального світу. Створення своєї власної реальності дозволяє йому позбутися стресу і створити ілюзію стабільності. У семантичному просторі віртуальної реальності, яка зображується у фрагменті, переважають асоціації з порядком, правилами, безпекою і розслабленням. Художнє втілення ідіосинкратичності мислення комп’ютерного фрика базується на використанні технічних термінів у невідповідних контекстах. Основним прийомом втілення контрасту між віртуальним станом свідомості персонажа та її нормальним станом є антитеза. При цьому нормальний і змінений стани свідомості ніби міняються місцями, віртуальна реальність постає як більш «реальна».

Залучення різних оповідних прийомів репрезентації персонажної свідомості, як-от невластиве пряме мовлення, внутрішній монолог, психонаратив, потік свідомості, дозволяють створювати відчуття відмінності в глибині та інтенсивності занурення персонажа у змінений стан свідомості. Так, у наступному прикладі змінюється оповідна техніка для втілення персонажної свідомості: голос головного героя поступається місцем всюдисущому наратору, що створює ефект заглиблення персонажа в змінений стан свідомості та дезорієнтації в просторі та часі:

“Automatically Arjun found himself calculating the shrinkage in the world implied by this error, but, lacking even a best estimate for certain of the variables, his thoughts trailed away. For a moment or two the image hung around ominously in his brain – the globe contracting like a deflating beach ball” (1, 6).

Перехід до потоку свідомості дозволяє показати ще глибші зміни в психічній діяльності :

“Some way below him, in one of the newer sectors of the North Okhla Industrial Development Area (acronymically known as Noida), there was more to communicate. Horn Please. Bye Bye Baby. Maha Lotto. Dental Clinic. Everyone wanted everyone’s attention, and they wanted it now, from the State Bank of India to the roadside proprietor of Bobby’s Juice Corner. No. 1 in affordability. Inconvenience Regretted. Lane Driving is Sane Driving. Sunny Honey. Suitings Shirtings” (1, 14).

Низка безладних різнопланових вражень і позбавлених послідовності й логічного зв’язку думок, хаотичні спогади, які зливаються перемішані з образами реальності, створюють враження обмеженого сприйняття реального світу. Водночас цей, на перший погляд, безладний опис реальності, постає як майстерно намальований портрет сучасної Індії. Таке враження створюють використання редуплікації, характерної для індійського варіанту англійської мови, і зображення культурних реалій Індії. Художня репрезентація когнітивної дезорієнтації ґрунтується на експресивних синтаксичних конструкціях. Нанизування номінативних речень, які здаються зовсім непов’язаними між собою, допомагає передати шалений потік зовнішньої інформації, яку персонаж не здатен адекватно сприйняти. Поширені речення слугують сигналами переходу від концентрованої нарративної перспективи до всеохоплюючої, що надає змогу глибше проникнути у внутрішній світ персонажа.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнення даних аналізу віртуальних станів свідомості дозволяє зробити висновки щодо основних тенденцій художнього втілення таких станів. Симптоми віртуальних станів включають: когнітивну дезорієнтацію, звужену увагу, викривлення в оцінці реальності, комунікативні розлади, зміни в мовленні. Семантичний аналіз словесної образності, пов’язаної з описом віртуальних станів, виявляє високу частотність використання технічної лексики, що створює відчуття злиття фізичної та віртуальної реальності. Домінантним образним засобом художньої репрезентації ЗСС є експресивний синтаксис. Еліптичні речення, непов’язані за змістом між собою, є поширеним засобом суб’єктивного опису ЗСС.

Художнє втілення глибини та інтенсивності віртуальних станів не обмежується лише семантичною площиною художнього тексту, а маніфестується в різних видах нарративних прийомів зображення персонажної свідомості.

Перспективу подальших досліджень в образному напрямку вбачаємо у розробці а також виокремлення когнітивно-нарративних сценаріїв, притаманних художньому зображенню таких станів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белехова Л.І. Відтворення архетипних символів у поетичних текстах (на матеріалі американської, російської й української поезії). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 1. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація, 2016. С. 72–78.
2. Брудный А.А., Демильханова А.М. Двойники. Психология игры и виртуальная реальность. Бишкек, 2016. 305 с.
3. Бубнова И.А., Красных В.В. Человек говорящий как объект и предмет современных интегративных исследований: нео-психолінгвістика и психолінгвокультуро́логия. *Structures and Functions: Studies in Russian Linguistics*. Volume. II (2), 2016. С. 5–25.
4. Гордеева О.В. Измененные состояния сознания: Природа, механизмы, функции: Хрестоматия. Москва: Издательство «Когито-Центр», 2012. 254 с.
5. Изотова Н.П. Ігрова стилістика романів Дж. М. Кутзее: лінгвопоетологічні студії: монографія. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2018. 360 с.
6. Мироненко Г.В. Час віртуального життя: монографія. Київ: Імекс-ЛТД, 2015. 134 с.
7. Россохин А.В., Измагурова В.Л. Виртуальное счастье или виртуальная зависимость (опыт психологического анализа виртуальных ИСС). *Личность в измененных состояниях сознания*. Москва: Смысл, 2004. С. 516–523.
8. Толкачев С.П. Смещение культур и чуждых этических систем как источник тематики постколониальных романов. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. № 2 (2), 2015. С. 248–254.
9. Щирова И.А. Текст сквозь призму сложного. Санкт-Петербург: Политехника-сервис, 2013. 216 с.
10. Эпштейн М. Знак пробела: о будущем гуманитарных наук. Москва: Новое литературное обозрение, 2004. 864 с.
11. Babelyuk O. Creating a Psychological Portrait of a Postmodern Character in English Literary Text. *Odessa Linguistic Journal*. № 11, 2018. P. 3–11.
12. Bortolussi M., Dixon P. Psychonarratology: Foundations for the Empirical Study of Literary Response. Cambridge, 2003. 304 p.
13. Stockwell P., Mahlberg M. Mind-modelling with corpus stylistics in *David Copperfield*. *Language and Literature*. Vol. 24(2), 2015. P. 129–147.
14. Tart Ch. Multiple personality, altered states and virtual reality: the world simulation process approach. *Dissociation*. Vol. III (4), 1990. P. 222–233.
15. Spivak D.L. Linguistics of Altered States of Consciousness: Problems and Prospects. *Journal of Quantitative Linguistics*. Volume 11(1–2), 2004. P. 27–32.
16. Plostanova M., Mignolo W. D. On Pluritopic hermeneutics, trans-modern thinking, and decolonial philosophy. *Encounters*. Volume 1(1), 2009. P. 11–27.
17. Volkova S. Reverse Perspective as a Narrative Technique in Amerindian Prosaic Tents. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Volume I (1), 2016. P. 359–394.
18. Vorobyova O. Virtual Narrative in Virginia Woolf's *A Simple Melody*: Cognitive and Semiotic Implications. *Text – Meaning – Context: Cracow Studies in English Language, Literature and Culture* ed. by E. Chrzanowska-Kluczewska, W. Witalisz. Volume 14. Frankfurt am Main: Peter Lang Edition, 2017. P. 95–112.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Kunzru H. *Transmission*. London: Penguin Books, 2005. 297 p.

REFERENCES

1. Bieliekhova, L.I. (2016). Vidtvorennia arkhetypnnykh symboliv u poetychnykh tekstakh (na materialy amerykanskoyi, rosiiskoyi i ukrainskoyi poeziyi). [The embodiment of archetypal symbols in the texts of different poetic culture]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Vypusk 1. Seriya: Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiya. S. 72–78. [in Ukrainian].
2. Brudnyj, A.A., Demykhanova, A.M. (2016). *Dvojniki. Psikhologiya igry i virtual'naya real'nost'*. [Double identities. Game psychology and virtual reality]. Byshkek, 305 s. [in Russian].
3. Bubnova, I.A., Krasnykh, V.V. (2016). Chelovek govoryashchij kak ob'ekt i predmet sovremennykh integrativnykh issledovaniy: neo-psikholingvistika i psikholingvokul'turologiya. [Homo loquens as subject and object of modern integrative studies: neo-psycholinguistics and psycholinguoculturology]. *Structures and Functions: Studies in Russian Linguistics*. Volume. II (2). S. 5–25. [in Russian].
4. Gordeeva, O.V. (2012). *Izmenennyye sostoyaniya soznaniya: Priroda, mekhanizmy, funktsii: Hrestomatiya* [Altered states of consciousness: Nature, mechanisms, functions]. Moskva: Izdatel'stvo "Kogito-Tsentr". 254 s. [in Russian].
5. Izotova, N.P. (2018). *Ihrova stylistyka romaniv J. M. Coetzee: lnhvopoetolohichni studiyi: monohrafiya*. [Game stylistics of J.M. Coetzee's novels: linguopoetic studies]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr KNLU. 360 s. [in Ukrainian].
6. Myronenko, H.V. (2015). *Chas virtualnoho zhyttia: monohrafiya*. [Time of Virtual Life]. Kyiv: Imeks-LTD. 134 s. [in Ukrainian].

7. Rossokhin, A.V., Izmagurova, V.L. (2004). Virtual'noe schast'e ili virtual'naya zavisimost' (Opyt psihologicheskogo analiza virtual'nykh ISS). [Virtual happiness or virtual addiction: a case study of psychological analysis of virtual ASCs]. *Lichnost' v izmenennykh sostoyaniyakh soznaniya*. Moskva: Smysl. S. 516–523. [in Russian].
8. Tolkachev, S.P. (2015). Smeshenie kul'tur i chuzhdykh ehticheskikh sistem kak istochnik tematiki postkolonial'nykh romanov. [Mingling of Nations and Alien Ethical Systems as the Source of Postcolonial Novel's Themes]. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo*. № 2 (2). S. 248–254. [in Russian].
9. Shchirova, I.A. (2013). *Tekst skvoz' prizmu slozhnogo*. [Text through the complexity]. Sankt-Peterburg: Politehnika-Servis. 216 s. [in Russian].
10. Epstein, M. (2004). *Znak probela: O budushchem gumanitarnykh nauk*. [Mapping Blank Spaces: On the Future of the Humanities]. Moskva: Novoye literaturnoye obozreniye. 864 s. [in Russian].
11. Babelyuk, O. (2018). Creating a Psychological Portrait of a Postmodern Character in English Literary Text. *Odessa Linguistic Journal*. № 11, 2018. P. 3–11. [in English].
12. Bortolussi, M., Dixon, P. (2003). *Psychonarratology: Foundations for the Empirical Study of Literary Response*. Cambridge 2003. 304 p. [in English].
13. Stockwell, P., Mahlberg, M. (2015). Mind-modelling with corpus stylistics in David Copperfield. *Language and Literature*. Vol. 24(2), 2015. P. 129–147. [in English].
14. Tart, Ch. (1990). Multiple personality, altered states and virtual reality: the world simulation process approach. *Dissociation*. Vol. III (4). P. 222–233. [in English].
15. Spivak, D. L. (2009). Linguistics of Altered States of Consciousness: Problems and Prospects. *Journal of Quantitative Linguistics*. Volume 11(1–2). P. 27–32. [in English].
16. Tlostanova, M., Mignolo, W. D. (2009). On Pluritopic hermeneutics, trans-modern thinking, and decolonial philosophy. *Encounters*. Volume 1(1). P. 11–27. [in English].
17. Volkova, S. (2016). Reverse Perspective as a Narrative Technique in Amerindian Prosaic Tents. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Volume I (1). P. 359–394. [in English].
18. Vorobyova, O. (2017). Virtual Narrative in Virginia Woolf's A Simple Melody: Cognitive and Semiotic Implications. *Text – Meaning – Context: Cracow Studies in English Language, Literature and Culture* ed. by E. Chrzanowska-Kluczevska, W. Witalisz. Volume 14. Frankfurt am Main: Peter Lang Edition. P. 95–112. [in English].

LIST OF ILLUSTRATION MATERIALS

1. Kunzru, H. (2005) *Transmission*. London: Penguin Books. 297 p.

VIRTUAL STATES OF CONSCIOUSNESS IN THE IMAGERY AND NARRATIVE SPACE OF CONTEMPORARY TRANSCULTURAL FICTION

Prysiazhniuk Liudmyla Fedorivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

Institute of International Relations

Taras Shevchenko National University of Kyiv

36/1, Yu. Illienka Str., Kyiv, Ukraine

The paper focuses on the semantic and narrative modes for the representation of virtual states of consciousness in contemporary transcultural fiction. Virtual states are regarded as a relatively new type of altered states of consciousness induced by a prolonged immersion in Internet space. The rapid development of information technologies, which were initially meant for facilitating communication, caused unforeseen changes into human perception of the outer and inner worlds and brought about the emergence of new mental states that require extensive and multifaceted research. Such mental phenomena are often referred to as ineffable or in other words they are viewed as experiences that cannot be expressed in words or by relying solely on logical reasoning. One of the ways to get to grips with it is to turn to principally different information systems, e.g. literary codes. This study is based on the assumption that imagery and narrative spaces of literary texts have significant capacity in terms of alternative cognitive ways of rendering and grasping unusual psychological and emotional experiences. The novel "Transmission" by Hari Kunzru, a renowned British writer of Indian descent, seems to be an appropriate illustration for the representation of virtual states in fiction. Its plot revolves around the story about a computer geek, Arjun Mehta, whose life undergoes dramatic changes due to his Internet addiction. Besides, the novel is a relevant example of contemporary transcultural literature that is mainly concerned with the depiction of liminal characters and unconventional inner states.

Key words: *linguopsychopoetics, psychosemantics, psychonarratology, altered states of consciousness, virtual states, transcultural prose, transcultural image.*